

Gagy József

Örökségesítők. Két példa

Az örökség sokféle meghatározása létezhet, létezik, hiszen a „minden örökség” korszakában a kultúrakutatás egyik fő vonulata a korszakot meghatározó emlékezési alakzatoknak, azaz az örökségképzési folyamatoknak, mechanizmusoknak, meg a cselekedetek aktorainak, az örökségesítőknek (életútjuknak, szocializációjuknak, motivációiknak, hatásainak) a vizsgálata. Jan Assmann emlékezetelméletéből kiindulva úgy gondolom, hogy az örökségesítők olyan kommunikátorok, akik, adott közösségekben, a múlthoz való viszony, vagyis a múlt jelenbeni alakításának, a jelen kontextusában való megjelenítésének a specialistái. Mindezen tevékenységeknek természetesen meghatározott teleológiájuk van, a múlt a jelenben a megcélzott, kijelölt jövő építését szolgálja. Így beszélhetünk arról, hogy romániai magyar közösségekben az örökségesítés a népszolgálat értelmiségi gondolkörébe integrálódik. Az általam vizsgált örökségesítők a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben kezdték, majd a rendszerváltás előtti és utáni évtizedekben folytatták tevékenységüket, integrálódva „az erdélyi magyar értelmiségi nagy közös projektjébe”, amely Stefano Bottoni szerint „nem más, mint a mindennapi valóság örökségesítése”, és ebben a folyamatban „a sorra megjelenő visszaemlékező alkotás (regény, tanulmány, dokumentumfilm, szobor, népművészeti tárgy) nem pusztán a múltba való menekülést jelenti. Inkább arra emlékezteti a célközönséget, az erdélyi magyar kultúrafogyasztót, hogy ennek a közösségnek akkor lesz *jövője*, ha múltjára is büszke lehet. Ezzel határokat termel (vagy újratermel), azaz nemzetesíti az etnikai közösséget.” (Bottoni 2015: 225, kiemelés az eredetiben – G.J.). A népszolgálat eszmekörébe való behelyezkedést, az elvek szerint való cselekvést, valamint a nemzetesítési folyamatokban való részvételt tekintem a vizsgálandó két életpálya legfontosabb, az értelmezést meghatározó kontextusainak.

1. Kik is azok az örökségesítők? A két példa részletesebb bemutatása előtt néhány általános vonást említek. Jan Assmann szerint „a múltat az emlékezés rekonstruálja [...] a múlt azáltal keletkezik, hogy az ember viszonyba lép vele...” (Assmann 1999: 32). Ahhoz, hogy „az ember viszonyba léphessen a Múlttal, az utóbbinak ilyenként kell tudatosulnia. Ennek két feltétele van. Először is, a Múlt nem tűnhet el nyomtalanul, léteznie kell rá vonatkozó bizonyítékoknak. Másodszor a bizonyítékoknak jellegzetes *különbséget* kell felmutatniuk a Mához képest.” (Assmann 1999: 32, kiemelés az eredetiben – G.J.). Az örökségesítők azok, akiknek az aktivitása erre a két mozzanatra koncentrálnak: összegyűjtik a múltba vonatkozó bizonyítékokat (vagyis:

értékelnek, szelektálnak, rekonstruálnak, archiválnak) és mindeközben felmutatják a különbségeket – vagy azért, hogy ezzel a(z értékőrző vagy értékpusztító) jelenre, vagy azért, hogy a (megőrzendő vagy elvetendő) múltra fordítsák a jövőt építő közösség figyelmét.

Ugyanakkor az örökségesítők azok a társadalmi aktorok, akik több-kevesebb sikerrel a múlttal kapcsolatba lépve, értékteremtő szándékaikat megjelenítő, megerősítő intézményeket hoznak létre, vagy a már létező intézményeket új célokat kijelölve működtetnek. Az esetleges aktuális rendezvényeken, kiállításokon túl falusi múzeumok, tájházak, vagy magánházakban, iskolák üres termeiben berendezett „gyűjtemények”, a lokális múlt „emlékhelyei” jönnek létre munkájuk nyomán. Valóban, amit felhalmoznak, az olyan, helyben összegyűjtött tárgyak sokasága, amelyeket ők megőrzésre alkalmasnak nyilvánítanak. Ezeknek a tárgyaknak az ő értékelésüktől igen eltérő helyi megítélésével kell konfrontálódniuk – „harcolniuk” kell ezek „megmentéséért”. John Carman szerint „a múzeumi darab kifejezés két jelentést hordoz. A kézenfekvő elsődleges jelentése szerint olyan tárgy, amely megőrzésre és bemutatásra érdemes a közönség szórakoztatására és nevelésére. A második jelentése ironikus: haszontalan, elavult, funkciótlan, eldobandó tárgy. A kifejezésben az az érdekes, hogy mindkét esetben [...] a tárgy használhatatlanságán van a hangsúly: az elsődleges jelentés szerint egy intézmény feladata, hogy a mindennapi környezetből kivont, gondjaira bízott tárgyat megőrizze az utókornak; az ironikus jelentés szerint pedig a tárgy szemétként dobható.” (Carman 2012: 202.) Nemcsak szemétként dobható, hanem már eldobott, vagy ekként kezelt – a használatból kivont és a raktározó területek (padlás, pince, csűr) sötét mélyén heverő tárgyakról van szó, melyekhez már ironikus jelentések se társulnak, amelyekről tulajdonosaik megfeledkeztek.

Miképpen gondolkoznak mindazok, akik régióinkban örökségesítésre vállalkoznak? *A Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a magyar kisebbség történetében* című kötet szerzői (a fentebb említett Stefano Bottoni, meg Bárdi Nándor, Horváth Ágnes, D. Lőrincz József) több választ is fogalmaznak ezekre a kérdésekre. Az ugyanis nem képezi vita kérdését, hogy közösségi elkötelezettség jellemzi őket. A kötet előszavában a szerkesztők (Bárdi Nándor, Filep Tamás Gusztáv, D. Lőrincz József) Mikó Imre generációs „jövőképeltvárást”, a Vásárhelyi Találkozó záróhatározatában megjelenő értékorientációs elveket említik, de azt a szöveget is, amely számomra a hetvenes évek nemzetiségpolitikai elveit (és az ebben a korszakban tevékenykedő örökségesítők gondolkodásmódját) legjobban exponálja. Gáll Ernő fogalmazta meg ugyanis, hogy egy korszakokon átívelőnek és generációkat egybefogónak értelmezett, a szocializmus eszméihez is illeszkedő és a nemzetiségi léthelyzetbe gyökerező elvről és parancsról van szó: „A népszolgálat gyűjtőfogalma a mind a gazdasági, mind a kulturális felemelkedést elősegítő, a jobbító tevékenységet jelenti. Lényegénél fogva felvilágosító jellegű, morális szempontból pedig – a már említett hivatástudaton és elkötelezettségtudaton túl – hűség és felelősség jellemzi, aki a népet szolgálja, a dolgozók érdekeit képviseli. Ez pedig nem ritkán kockázattal, sőt áldozattal jár [...]. A népszolgálat elválaszthatatlan felelőssége (sic!)

nem engedi meg a tőle való menekülést, az általa diktált hűség viszont személyiségünk kiteljesedését, azonosságunk megőrzését szavatolja.” (*Népszolgálat* 2015: 8.) Egy szövegbe gyűlnek-illeszkednek a hívószavak: az elhivatott elit életének célt és értelmet az ad, ha kitartóan, és hűségét bizonyítva, a kockázatokat vállalva a nép/dolgozók (értsd: magyar nemzetiség) szolgálatára (felvilágosítására) törekszik – ez közösségében tevékenységének hitelt ad, személyiségének kiteljesedését eredményezi. A törekvés, a munka sokféle lehet, de kiemelkedik mindezek közül az alkotás: művészi meg tudományos művek létrehozása, szervezés, intézményteremtés.

A népszolgálatnak a múlt század hetvenes évekbeli aktualizálása és sematizálása Balogh Edgár elképzeléseiben körvonalazódik a legvilágosabban. Bárdi Nándor a fent említett kötetben közölt tanulmányában külön fejezetben foglalja össze Balogh Edgárnak a témában kifejtett munkásságát, a fejezetcím is az aktualizálásra-sematizálásra utal: „A szocialista népszolgálat” (Bárdi 2015). Bárdi megállapítja: „A háború után Balogh tevékenysége alapvetően a népnevelésre és az örökségesítésre irányul” (Bárdi 2015: 36) – de természetesen és elkerülhetetlenül nemzetiesítést is végez, teszem én hozzá. A kezdetektől (vagyis az 1948-as kultúrpolitikai fordulat első pillanatától) mindvégig a hagyományörzés és a közösségi értékek védelme, újraértelmezése foglalkoztatta, az épített örökség védelmének szervezésétől a háború előtti eszmék újrafogalmazásán, az eszmetörténeti folytonosság megteremtésén keresztül a népi kultúra tömegmozgósításra, szabadidő-szervezésre (fesztivál-szervezésre) való felhasználásáig. 1948-ban, a *Művelődési Útmutató* (a *Művelődés* elődje, a falusi „kultúrunka”, vagyis szocialista kulturális propaganda útmutatója-animátora) indulásakor megfogalmazott elveit fogalmazza újra a hetvenes évek végén, az akkor induló újabb propaganda-fesztivál (Megéneklünk Románia) kapcsán: „Az alapelv új benyomásokat befogadó tömegek cselekvővé tétele, a személy szerint nyelvét, mozgását, testi épségét, szokásait, magatartását alkotóképessé tevő új közösségi lény megteremtése. [...] Csak lenne minél több hősünk! Tanító és tanár, ifjúsági vezető, művelődési igazgató, zenész és táncos, színi rendező, a közösségért élő népművelő és előadó, aki a korszerű feladatokat a kiszélesült terepen és minőségileg előrehaladott követelmények szerint vállalja.” (Bárdi 2015: 44–45.) Igen találóan ez lenne a felsorolás, amely akkor felsorakoztatja az örökségesítők lehetséges kategóriáit. Azóta, 1989 után papokkal, polgármesterekkel, civil szervezetek vezetőivel bővült a felsorolás. Igen elgondolkoztató kérdés, mindenesetre jó kiindulópont a két portré bemutatásához: hogyan viszonyultak ehhez a felvetéshez akkor, munkájukat végezve és időnként összegezve, életük egy-egy fordulópontján mennyire érezték, gondolták harcnak tevékenységüket, áldozatnak vagy hősnek magukat?

A két életút rekonstruálásakor, értelmezések konstruálásakor két igen eltérő helyzetből kell kiindulni. Mind a ketten a saját közösségük elismert vezetői voltak, vezető funkciókban, formálisan is, meg informálisan, közösségi vezetőként (leader) is. Hallgattak rájuk, egyetértettek velük, követték őket, vagy legalábbis nyílt konfliktusaik a helyi közösségek tagjaival nem voltak. Ha a település lakóitól róluk érdeklődünk, akkor történetek sokaságát lehet hallani, rögzíteni, lejegyezni. Nagyon kü-

lönbözött azonban a regionális térben kialakult ismertségük, formális és informális szerepük. Kovács Piroska a székelyföldi, erdélyi, de mondhatni a magyarországi médiák ismert szereplője volt, tévéfilmek készültek vele, róla; a székelykapukkal kapcsolatos „hagyományápolás” és „örökségalkotás” programjainak kezdeményezője, rendezvényeinek elismert szereplője, szervezője, számos díj és elismerés birtokosa. Erdély katolikus érsekével, Magyarország köztársasági elnökével levelezett, a Hargita Megyei Tanács jelöltjeként az Európai Bizottság Európa Nostra-díját vehette át 2012-ben Lisszabonban. Mindezek következtében igen egyenlőtlen mennyiségű a forrás, amelyből az életutakat rekonstruálni lehet. 2009-ben *Lámpások voltunk...* címmel három udvarhelyszéki pedagógus élettörténetét adta közre Ozsváth Imola, közülük az egyik Kovács Piroska. A kötetben saját élettörténetét maga meséli el, jelentősebb elismeréseit, kitüntetéseit, nyomtatott munkáit Ozsváth Imola rendszerezi (Ozsváth s.a.r. 2009). Kilyén Domokosról tudtommal egyetlen életút-beszélgetés készült, az is kéziratban maradt (Gagy–Oláh 2005). A jobbágyfalvi Balogh Pállal, valamint Sztrátya Domokossal készített beszélgetésekben esik szó többször is részletesebben Kilyén Domokosról, a polgármesterről, meg a különböző alkalmi beszélgetésekben helyi vezetők, papok méltatták kapuállító tevékenységét, identitásalkotó, közösséget szolgáló törekvéseit. Élettútjának egyfajta összefoglalására leginkább a szóbeli információk alapján először én vállalkoztam (Gagy 2015).

Kovács Piroska (1932–2016)

Máréfalván a legnagyobb földbirtokkal 1948 előtt a Lukács család rendelkezett, és nekik volt a faluban egyetlen olyan kőből épült házuk, amely előtt 1896 óta különleges székelykapu állt: „a Lukács család társadalmi rangjához és módjához méltónak úgy tartja, hogy olyan kapuja legyen, ami még nincs a faluban. Ez az oszlopos kapu.” (Kovács 2000: 21.) Ennek a családnak a leszármazottja az 1932-ben született Lukács Piroska, aki a tanítóképző elvégzése 1952-ben a szintén máréfalvi, a Bolyai Tudományegyetemen magyar irodalom szakos tanári diplomát szerző Kovács Mihály felesége lesz. Kovács Dénes, Kovács Mihály édesapja a falu megbecsült, közepes birtokkal rendelkező gazdálkodója, de ami ennél fontosabb: ácsmestere, aki kőfaragó iskolát végez Székelyudvarhelyen, majd az első világháborúban orosz hadifogságba kerül, és négy Szibériában eltöltött év után kerül csak haza. Idősebb korában két füzetben megírja szibériai emlékeit, meg a szüleiről, a gyerekkori falujáról is egy külön füzetnyi történetet ír, a három füzetnyi kézirat ma is a Kovács család féltve őrzött kincse. Kovács Mihálynak 11 testvére van, ezek közül ő az első, aki egyetemet, a Bolyai Tudományegyetemen magyar irodalom szakot végez, de még három testvére követi őt: matematikatanár, geológus, jogász kerül ki abból a Kovács családból, amelynek az értelmiségi pályára álló utódok száma, aránya szempontjából nincs elődje, párja a faluban. A Kovács házaspár előbb Szentegyházásfaluban–Szentkeresztbányán, a később Vlahicának elkeresztelt kohászati városkában tanít, Kovács Mihály az alapítója és első igazgatója az 1958-ban létrehozott középiskolának. Karrierjük

megszakad, amikor Mihály tanár testvérét az 1956-ot követő megtorlások során elítélik, börtönbe zárják. Előbb a fenyédi általános iskolában tanítanak mindketten, majd Mihály Székelyudvarhelyen, Piroska Máréfalván, otthon kap tanári állást. 1963 a hazaköltözés éve: Kovács Dénes házhelyet ad nekik, és segíti őket a házépítésben, otthoneremtésben. A főút mellett, az iskolától nem messze levő házuk igazi értelmiségi otthon: a nappali faragott bútorttal van berendezve, képzőművészeti alkotások a falakon, jelentős állományú könyvtárunknak nincs párja a faluban, a kényelmet központi fűtés biztosítja, és székelyudvarhelyi, vagy távolabbi, meg magyarországi barátai, ismerősei igen gyakran vendégeskednek náluk. Kovács Mihály 1968 után Hargita megyei tanfelügyelő, majd a legnépesebb székelyudvarhelyi elemi iskola igazgatója, Kovács Piroska pedig az 1972–1984 közötti években a máréfalvi iskolát igazgatja, máréfalvi generációk tanára, nevelője. A nyolcvanas évek elején a felnöttek és az iskolások közösen mutatják be széles körű ismertséget és megbecsülést szerezve, Kodály János *Háry János és Székelyfonó* című daljátékait, a zenetanár Szép Gyula betanításában, Kovács Piroska kezdeményezésére.

Kovács Piroska úgy emlékezett, hogy 1972-ben történt az első „kapumentő” akció: egy frissen lebontott székelykapu árokparton heverő darabjait vitte haza. Ezután már figyelte a faluban zajló építkezéseket, átalakításokat, és a teljes, lebontásra ítélt kaput elkérte, hazavitte, raktározta. Amikor elkezdődött Szejkefürdőn, az Orbán Balázs sírja előtt a kapusor építése, akkor már fel tudott ajánlani egy bontott kaput, hogy a sorban másodiknak oda elhelyezzék. 1976-ban adták át az újonnan épített, nagyméretű kultúrházat a falu központjában, a papilakkal szemben, az óvodaépület mellett: ennek oldalára már az elbontott, raktározott kapu-elemekből tervezett egy homlokzat-díszítést az ismerős műépítész. Ez volt az első olyan nyilvános építmény a faluban, ahol a székelykapu (nem egészében, hanem elemeiben) mint közösségi identitás-elem jelent meg.

1987-ben, ötvenöt éves korában Kovács Piroska nyugdíjba ment, ettől kezdve már több ideje volt a kapukat jellemző mintakincs gyűjtésére, de igazából 1989 után vett új lendületet a székelykaput tanulmányozó, a kapukat védő és mentő munkája. Lassan összeállt egy könyvnyi anyag, és a Kriza János Néprajzi Társaság 1998-as gyűjtőpályázatán a kéziratot első díjjal jutalmazták. A *Székelykapuk Máréfalván* 2000-ben jelent meg, az előszóban Gazda Klára értékeli Kovács Piroska teljesítményét: „Kovács Piroska olyan szimbolikus tárgycsoport bemutatására, megszólaltatására vállalkozott, amely egyszerű része a máréfalvi ember múltjának és jelenének. [...] Fel kellett ismernie, a rendszeren belül élve, a rendszer természetes tartozékainak jelentőségét, de ugyanakkor képesnek kellett lennie a változó jelentések feltárására is. Ehhez rekonstruálnia kellett az elődök gazdasági-társadalmi helyzetét, mentalitását. Vállalkozását sikerrel teljesítette. Szakértelemmel, finom intuícióval megírt könyvével nemcsak Máréfalva kapuit, hanem Máréfalva nemzedékeit is személyes ismerőseinkké avatja.” (Kovács 2000: 6.) Hamarabb és mélyebben ismerte Máréfalva embereit Kovács Piroska, még mielőtt érdeklődése egyik, igaz, meghatározó jelentőségű tárgyuk: a kapujuk fele fordult volna. Az emberek felől közelítve kereste a kapukból kiolvasható jelentéseket – személy szerint én mindig arra biztattam, hogy a kaput faragó és kaput használó

emberekről, családokról készítsen bemutatókat, elemzéseket, és írja meg a családok és kapuk közös sorsát feltáró könyvét. Erre csakis ő lett volna képes.

A könyv megjelenése (és könyvritkasággá válása) után kiteljesedik munkássága. Az évtizedek alatt összegyűjtött és a kultúrházban tárolt tárgyakból, egy régi ház és telek megvásárlása után, falumúzeumot és faragó-festő központot szervez. Nyaranta gyerekek, fiatalok számára oktatnak itt faragást, festést. 1999-ben-ban először, majd évente megszervezik a Székelykapuk Napját, néprajzkutatók, múzeumi szakértők, faragók találkoznak és beszélgetnek a székelykapu-örökségről, meg évente újabb és újabb kapukra szegeznek fel ünnepélyesen a „műemlék” táblát – a tulajdonosok beleegyezésével. Ezeket a kapukat a nyaranta megszervezett festőtáborok idején újrafestik. 2001 és 2006 között Székelyudvarhely vidékét járja, felméri a még álló „öreg székelykapukat”, és *Elődeink hagyatéka* címmel jelenteti meg az összegyűjtött anyagot Hargita Megye Tanácsa és a Hargita Megyei Kulturális Központ támogatásával (Kovács szerk. 2007). Már a Székelykapuk Napjával, de főleg ezzel a kataszterrel Kovács Piroska munkája más kontextusba emelkedik, kilép az örökségesítő tevékenység a lokalitás kereteiből. A folytatás, újabb és logikus következmény: 2009-ben a Hargita Megyei Tanács szellemi és anyagi támogatásával regionális kapu-örökségesítő mozgalom indul, azokra a feltárásokra meg módszertanra alapozva, amelyeket Kovács Piroska végzett el, dolgozott ki. Évente mintegy tíz régi kaput restaurálnak a Kőlik Kulturális Egyesület égisze alatt Székelyudvarhely és Csíkszereda környékén, kiadványok sorát jelentetik meg. Kovács Piroska a székelykapuk tanulmányozásának néprajzi szakértője, védelmének, örökségesítésének nagy tekintélyű szószólója, a székelyföldi örökségdiskurzus reprezentánsa, médiaszereplője lesz. Mindig is hangsúlyozta a tudományos feltárás fontosságát, ugyanakkor törekedett identitás-politikai szempontok érvényesítésére: „A faragott kapuk a közösség élni akarásáról beszélnek, nemzeti önazonosságunk üzenethordozói. [...] Máréfalván a 25 műemlékkapuért felelősséggel tartozunk. Bár egyéni tulajdonban vannak, közösségi értéket képviselnek. Megőrzésük csak úgy lehetséges, ha a kapuvédelmet közösségi érdeké tesszük.” Ez sikerült is neki, meg munkatársainak.

A *Székelykapuk Máréfalván* utolsó fejezetének *Kapuvédelem Máréfalván* a címe. Ez inkább programszerű kijelentéseket, megállapításokat tartalmaz, és szó szerint tetten érhető a kapcsolódása a népszolgálat eszméjéhez, ennek is a 20. század végi erdélyi alakzataihoz: „A faragott kapuk az életbe, a jelen felé irányítanak bennünket, székelyföldi városokba és falvakba, ősi jelekkel és feliratokkal múlt, jelen és jövőhármás dimenziójában beszélnek egy emberi közösség élni akarásáról. Élni – és nem akárhogy! Hanem – a sajátosság méltósága szerint – önmagunk megtartó hagyományában.” (Kovács 2000: 80.)

„Kovács Piroska lépjen fel!”

Ozsváth Imola a Kovács Piroskával készített interjúbán az 1989 utáni eseményeket felidéző beszélgetésrésznek *A közéletiség forgatagában: „Szolgálom azt a közösséget, amelyikben élek”* alcímet adja. Kovács Piroska felidézi az 1989. december 22-e

utáni napok eseményeit: a néptanács titkárnője ellen, és Kovács Piroska mellett szólalnak meg a nagygyűlésen, és elhangzik: „A titkárné szálljon le... Kovács Piroska lépjen fel!” Ez nagy elégtétel számára: „nyugdíjasként újra közszolgálatba álltam. Nahát ez nem volt szakmai, pedagógiai munka, viszont próbáltam megfelelni, eleget tenni, jó irányba alakítani a falu közhangulatát... maga a tény egy életre igazolt. Érdemes úgy dolgozni, hogy becsületedet, a tisztességet a falu népe előtt megőrizd.” (Ozsváth s.a.r. 2009: 247) Kovács Piroska tehát fellépett, és 2016-ban bekövetkezett haláláig munkahelyi kötöttségektől és más adminisztratív meggondolásoktól mentesen a népszolgálat eszmeisége szerint élt, azt vállalva tevékenykedett: „meggyőződéssel vallom, hogy bizonyos embereknek, bizonyos területeken a közösség élére kell állni. Legyen az gazdasági vonatkozás, legyen az kultúra, legyen bármi, ha befolyásolni akarod, hogyha egészséges irányba akarod terelni a figyelmet, akkor vállalni kell, vállalni kell a felelősséget.” Amit végez: „közösségszolgálat, faluszolgálat”, ami azt jelenti, hogy „én nem teszek nagy dolgokat. Itt élek a faluban szomszédaim, rokonaim, volt tanítványaim között. A mindennapi élet, akár az egyházi év, akár politikai események, akármi [...] hozza, felkínálja a tennivalókat, és én úgy, mint máréfalvi, talán ezekben ott vagyok, jelen vagyok, részese vagyok.” (Ozsváth s.a.r. 2009: 249.)

Négy olyan területet tudok elkülöníteni, amelyeken Kovács Piroska a „felkínált tennivalók” végzése során alapvető hatást gyakorolt a helyi társadalomra. A legkevésbé nyilvánvaló, mert csak beszélgetésekből, a falusiak emlékezetéből rekonstruálható: a helyi politikai-adminisztratív hatalom kiépítésében, megváltoztatásában játszott szerepe. 1989 végén a helyi Nemzeti Megmentési Front, vagyis éppen kiépülő hatalmi szerv elnökének választják. Ez lesz azonban az egyetlen politikai vezető funkciója, és ez is csak addig tart, amíg az első választásokon át nem adja helyét olyan fiataloknak, akiket ennek a munkának végzésére magánál alkalmasabbnak tart. De ekkor is, ezután is egyik fő gondja marad, hogy nevelje, motiválja, az általa kigondolt és megszervezett akciók támogatására megnyerje a kiválasztottakat/megválasztottakat, a formális intézmények vezetőit. Mert informálisan 1989 után ő a közösség vezetője, hangadója, legnagyobb tekintélyű személyisége. Már csak azért is, mert ő szervezi, vezeti a falu három legfontosabb közösségi-civil szervezetét. Annak, hogy Máréfalva 2004-ben kiválik Fenyéd községből, és önálló adminisztratív egység lesz, szintén ő volt az egyik kezdeményezője.

A faluban nem alakult kollektív gazdaság, a földek végig magánkézben maradtak, 1989 után csak az államosított erdővagyonot kérték vissza a máréfalviak. Az erdők visszaszolgáltatása után „segítettem a nyilvántartások elkészítésében, a családfák tisztázásában, a közbirtokosság alakításának részese, majd indulástól ügyvezető titkára voltam...” (Ozsváth s.a.r. 2009: 249). Jelen voltam egy olyan közbirtokossági gyűlésen, amelyet 10 órára hirdettek, 12 órakor kezdődött, és délután 18 óráig tartott, szünet nélkül, és amelyet újra és újra fellángoló viták, indulatok, régi haragosok és ellenségek egymásnak-feszülései jellemeztek, és ahol a gyűlésvezető Kovács Piroska (az egyetlen női résztvevő) hol érvelő, hol erélyes és hangos megszólalásai nélkül ki tudja milyen kocsmái indulatok szabadultak volna el. Világos volt számomra: ebben a helyzetben ő volt az egyetlen, akinek tekintélye és erélyessége fenn tudta

tartan a rendet (meg tudta szervezni, össze tudta tartani a benne bízó többséget), és biztosította a kitűzött célok teljesülését. Amikor azonban mindazok, akik vele nem értettek egyet, egy másik közbirtokosságot alakítottak, akkor a két csoport vetélkedésében már nem kívánt részt venni, és visszalépett erről a területről.

Volt közben más is, amivel foglalkozzon: „Már megindult a falusi turizmus, a kapuk előtt megálltak a... [turisták] fotóztak, meg odaállították a tulajdonost, elkezdődött a ráfigyelés a falura”, meg a falu egyre szélesebb körben ismert értékeire, a székelykapukra. Az őt támogató asszonyokkal együtt, Életfa néven megalakította a falusi vendégfogadók egyesületét, öt évig volt az egyesület elnöke, ő tartotta a kapcsolatot az utazások szervezőivel, turisztikai cégekkel, az érkező csoportok elszállásolását, étkeztetését is ő szervezte meg. Állandó elfoglaltságot jelentett számára a szállásadó asszonyok nevelése, mert „ma már magasabb igényeket szab és olyan szintet ér el a vendéglátás, a hagyományos székely vendéglátás már nem elég...” (Ozsváth s.a.r. 2009: 250.)

A negyedik terület a tulajdonképpeni örökségalkotásé: 1993-ban megalakítja a Kőlik Hagyományőrző Egyesületet, amelynek előbb ügyvezetője, majd elnöke, és minden olyan tevékenységet, amely a székelykapuk népszerűsítéséhez, megőrzéséhez, a „kapuvédelemhez” sorolható, és amelyről a fentebb már írtam, ez az Egyesület kezdeményez, koordinál, finanszíroz. „Ennek a munkának a fő célkitűzése a lokális hagyományok ápolása [...] természetesen az egyetemes nemzeti kultúra jegyében. És ha Máréfalva, akkor ugye a néprajzi nevezetessége a székelykapu. Na, és úgy érzem, hogy a székelykapuk falujának, Máréfalvának a nevét sikerült, hogy úgy mondjam, világgá röpiteni.” (Ozsváth s.a.r. 2009: 249.) Kapumentés: a kultúrház melletti parkban lebontott, renovált kaput állítanak, meg évente több kaput újítanak fel. Kapuállítás: a régi iskola, az új iskola, az óvoda épületei elé állítanak kapukat. Székelykapu és hírnév: a máréfalvi (és nem a fenyédi, zetelaki) székelykapu lesz a regionális és nemzeti kulturális örökség legismertebb eleme, a régió emblematikus néprajzi tárgya. Bizonyítéka ennek nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt van. Az egyikre Mádl Ferenc hivatalos látogatása 2003 októberében (konkrétan: a fenykép, melyen Kovács Piroska az óvoda új kapuja mellett Mádl Ferenc és Mádl Dalma között áll), a másik a (Megyei Tanács közbenjárásával történt jelölés eredményeként megkapott) Európa Tanács-i Europa Nostra-díj (és a mindezzel járó anyagi jutalom meg a mindaddig egyetlen erdélyi magyar nyertesnek jutó hírnév, médiafigyelem).

Kovács Piroska alkotó, örökségesítő munkája tragikus módon, egyik percről a másikra szakadt meg. Egyik utolsó cselekedete kéziratának rendezése volt: ezek ma készen állnak az utólagos feldolgozásra. Az aktuálissá váló kérdés ma már az, hogy a halál után elkerülhetetlenül beindul a felejtés folyamata. Mint aki 1993 óta haláláig közről ismertem, és sokat köszönhettem neki és férjének, Kovács Mihálynak, meg nagyra becsültem, követtem Kovács Piroska tevékenységét, ma kíváncsi-an és szorongva figyelem, hogy mit is kezdenek Máréfalva és a régió örökségalkotó intézményei, örökséggondozó programjai és az örökíthető múltakban válogató, az örökséggel/örökségeikkel önmagát megfogalmazó mai közösségei Kovács Piroska örökségével.

Kilyén Domokos (sz. 1940)

Kilyén Domokos Petrozsényban született 1940-ben, ugyanis szülei a Nyárád-menti Búzaházáról költöztek az 1930-as években a Zsil völgyébe, majd a bécsi döntés után költöztek haza. Nagypapja, Kilyén Mózes Búzaháza bírója volt a szocialista korszak hajnalán(1944–1948), apja, Kilyén Lajos, aki gazdálkodó majd a Zsil völgyében bányász majd újra gazdálkodó, 1962–1973 között a Csíkfalvi községi Néptanács elnöke. Kilyén Domokos Marosvásárhelyen, a Bolyai Farkas középiskolában érettségizik, érdeklődése korán a kézművesség fele fordul, kerámia-ipari technikumot végez, majd a jobbágyfalvi téglagyárban dolgozik. 33 éves, amikor apja nyugdíjba megy, és ő átveszi a helyét: kinevezik a Néptanács elnökének. Így emlékszik ma életének erre a fontos fordulatra: „gondoltam, hogy egy-két évet, egye meg a fene, egy fordulatot, és aztán úgy befordultam, hogy 2000-ben jöttem el onnan nyugdíjba.”

Fiatalkorában már saját hegedűt, saját citerát készített, ez utóbbival egész életében foglalkozott, ma is foglalkozik, szervezett citerazenekart is a faluban az általa gyártott hangszerekkel és betanított emberekkel. 1972-ben volt az első kiállítás, ahol bemutatta citeráit, a műsorfűzetben olvashatók értékrendjét jellemző szavai: „K. D. citerái üzenik: küldjeteq népdalt a csecsemők ajkára a gépzene helyett.” Ekkoriban ismerkedik meg Bandi Dezsővel,¹ akinek elvei, támogatása meghatározó volt egy sor

1 Ha van valaki, akinek örökségesítő-nemzetiesítő tevékenysége igen alaposan dokumentált bemutatást érdemelne, az ő. Nem volt elméleti szakember, nem volt író, de a naiv népművészekért, vagyis a „népművészeti értékek” örökségként való felmutatásáért, gyakoroltatásáért, és egyben piacosításáért kevesen tettek többet a Székelyföldön, mint ő. Ami azt jelenti, hogy olyan elveket megadó, magatartásformáló hatása volt, ami részletes elemzésre érdemes. A Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban *Bandi Dezső* címszó alatt a következő olvasható: „Bandi Dezső (Magyarsáros, 1919. okt. 7.) – képzőművész, művészeti író, népművelő. A budapesti Képzőművészeti Főiskolán Sidló Ferencnél tanult szobrászatot. Első jelentősebb művei a helybeli ácsokkal közösen faragott és felállított abásfalvi és ravai háborús emlékművek (1943–44). A felszabadulás után Marosvásárhelyen rajztanár, majd a MNSZ művelődési aktivistája, 1957-től több mint egy évtizeden át a Népi Alkotások Háza, majd a kisipari szervezetek Maros tartományi, ill. megyei népművészeti szakirányítója. Művészi kerámiával foglalkozik, s a hagyományos háziipari mesterségek és a falusi ember művészi készségeinek serkentésével – tanfolyamok, kiállítások és metodikai levelezés útján – új alapokra helyezte hatáskörében az öntevékeny műkedvelő mozgalmakat. A jelenlegi Maros, Hargita és Kovászna megyékben 1963-ban már 170 népi alkotási kört irányított több mint ezer taggal. Művészeti tömegmozgalmának célja a korszerű otthonkép kialakítása és az ember művészi alkotókészségeinek ápolása a mai feltételek közt. Ezért falun a még ma is eleven szövés-, fonás-, kötés- és varrástechnikákat igyekezett új funkcióval és tartalommal telíteni, majd a fazekas- és faragóközpontok mestereinek munkáiban jelentkező giccses ízléssel szállt harcba; a városon ugyanekkor a különböző képzőművészeti műfajokkal foglalkozó műkedvelést igyekeztek utánzó dilettantizmus helyett eredeti alkotással fejleszteni. Legutóbb a naiv művészeti ágak – festészet, szobrászat – és a szellemi néprajz hagyományainak felkarolására és felfrissítésére vállalkozott. Tevékenységének elméleti indoklását egy cikksorozatban is kifejtette (Vörös Zászló 1969. jan. 3. – szept. 5.), 1970-től kezdve pedig a Maros Megyei Művelődési Bizottság füzeteiben (*A falu nótája*, *Tiszta búzából*) egy-egy község népi kultúrájának teljes bemutatásával kísérletezik, szerves keretbe foglalva a vidék művészetének tárgyi és szellemi megnyilvánulásait. Cikkeit A Hét, az Utunk, az Előre és a Művelődés közli. Banner Zoltán: *Modern népi iparművészet*. Korunk 1965/3; uő: *B. D. iskolája*. Kritika, Bp. 1971/4; uő: *Csillagfaragók*. 1972. 51–94. – Bene József: *Csíkszeredai levél*. Utunk 1967/19. – Bölöni Sándor: *A romantikán túl*. Interjú B. D. népnevelővel. Bihari Napló 1973. okt. – Tófalvi Zoltán: „*Valami nagy-nagy tüzet kéne rakni*.” Látogatás B. D.-nél, A Hét Évkönyve 1978.”

„naiv népművész” számára. Kilyén Domokost is biztatja, szakmai tanácsokat ad, nagy hatással van rá. Arra a kérdésre, hogy miképpen szocializálódott, miképpen sajátította el a népszolgálat eszméit, nincsenek adataim. Akárcsak kortársai esetében, az 1965-től kezdődő és mintegy tíz évig tartó viszonylagos szellemi liberalizáció és a nemzetiesítő szándékok hangsúlyosabb jelenléte, a „népművészet” újrafelfedezésével együtt az örökségalkotó tendenciák megerősödése (táncházmozgalom), meg sajátos esetként és forrásként a romániai magyar intézményesedés új hulláma (Román Televízió Magyar Adása, A Hét) adhatott ehhez mintát és lendületet. A helyi társadalmi beágyazottság is fontos lehetett: a szociális kapcsolatok tanárokkal-tanítókkal, feleségének kollegáival, meg a települések papjaival, akikkel mindig jó kapcsolatot ápolt, és akik számára szintén adott volt ez a gondolkodásukat meghatározó és gyakorlatukat szervező ideológia.

1973–1982 és 1987–1989 között volt Kilyén Domokos Csíkfalva község néptanácselnöke, egyben párttitkára, közben öt évig a körzeti Agráripari Tanács aktivistája. 1989. december 22-én senki sem akarja leváltani, elüldözni, 1992-ben és 1996-ban újra polgármesterré választják, még tíz évig az új körülmények között is Csíkfalva adminisztratív vezetője, majd nyugdíjas, vagyis ebben az időszakba egyre inkább: elismert kapufaragó, citerakészítő „naiv népművész” (saját meghatározása szerint).

Az első székelykaput saját magának faragja, 1980-ben állítja fel új családi háza elé. (3. kép) A tervezés és a faragás, éppen mert első, kísérleti alkotása volt, egy évet vet igénybe. A tett, hogy a község párttitkárként-néptanácselnökként saját kezével tervez, farag és állít székelykaput, egyértelmű megbecsülést szerzett számára. Kilyén Domokos és felesége ezzel a lokális nyilvánosságban egyértelműen a székely népművészet ápolóiként, a székely népi örökség híveiként pozícionálták magukat. Az otthonukat látogatók számára ez eddig is nyilvánvaló volt: a szobákat a feleség által varrt háromszéki (a feleség származási helye) varrottasok díszítették, a falon ott voltak a Kilyén Domokos által faradott hegedűk és citerák, a nagyszoba kályhájának csempéit népi motívumok felhasználásával ő tervezte és kivitelezte. (2. kép) De az utcán elhaladók által megcsodálható székely kapu mindezeknél erősebben, az idegenek számára is jelezte a vallott elveket és az ezekből következő gyakorlatot. 1989 után, a nemzetiesítési folyamatok megerősödésével, tényyszerűen pedig a székely-magyar identitást szimbolizáló kapuk állításának gyakoribbá válásával egyre több alkalma van az elvek gyakorlatba ültetésére. Rendszeresebben farag megrendelésre, de ami őt egyértelműen örökségesítővé teszi, az az a saját elképzelés, és az a gyakorlat, hogy minden, a községben jelentősebb térrészt általa faragott székelykapuval jelöljön meg. Ebben a szándékában egyezik a tervező, szervező Kovács Piroskával – de a különbség az, hogy Kilyén Domokos meg is faragja a megálmodott kapukat. Ma a nyárádszentmártoni és jobbágyfalvi unitárius, a csíkfalvi református papilakok előtt, a csíkfalvi közpark bejáratánál, a csíkfalvi általános iskola előtt, meg a nyárádszentmártoni harangozói lak előtt áll egy-egy, általa faragott székelykapu. De faragott már közösségi terek elé kapukat más településekre is (Székelybő, vagy magyarországi testvértelepülések).

Ideológia és elképzelés: egy világméretű, és ezzel egy identitás-modellt szándékosan átadni a faragott munkáival mindazoknak, akik az ő „népe”: a község emberei, fiataljai, gyerekei. A nyárádszentmártoni papilak előtt álló székelykapu egyik oldalán a szokásos felirat és mintázat látható (4. kép), a másikon viszont egy térkép: annak a világnak az időt-teret-történelmet sűrítő képe, amelyben a helyiek közössége él, amely az ő szűkebb értelemben vett „szülőföldje”. Ez nem más, mint egy lokális használatra született, mitikus környezetet konstruáló „örökségtérkép” (5. kép).

Ez pedig a Nyárád-mente, amely folyó, mint az faragva látható, 75 km hosszú. Felette ott a településeket összekötő, történelmileg jelzett, majd új és új nevekkal megnevezett út: UlpiusTraján hadi út (a pontos évszám is ott van: K.u. 105), Tündér Ilona útja, Só út, Rapsonné vár út, ezek felett a Bekecs 1080 m. Ott vannak a mitikus magyar őszvevők, Szilamér és Kada tanyái, meg a tatárjárásban elpusztult helyek: Körtvélyes és Keveháza. És végül: ott van a legfontosabb épített örökség, a nyárádszentmártoni, 1270-ben felépült, majd a törökök által 1661-ben felégett, majd helyreállított templom.

Kilyén Domokos faragásainak átadásakor szövegeket is ír, mond, ezekben fogalmazza meg tételszerűen üzeneteit. Ő a mesterségét nem tanulta, hanem örökölte: „A faragás öregebb, mint én. Én azt hiszem, hogy a korombeli, az apáink, s nagyapáink, mindenki tudott egy annyit, amennyit én. Szerintem ez nem tudás, ez benne van a vérünkbe, tudja a fene, magától jön, én sem tudom, hogy hogy...” Községe „fogja a kezét”, megrendeli, mit és hogyan képzeljen el: „T. Imola kislányunokám azt kérte, legyen rajta madár és virág, T. Béluska és a P. fiúcskák, kicsi barátaim, azt kérték, legyen rajta ló és szarvas...” A község: ott van a múltban, a tájban és a mitikus állatok, ősi helyszínek mának üzenő megjelenésében: „Valahol a Bögözerdejében, a Gyűrűsben, a Völgyesben vagy a Hegyesben nőtt itt a szemünk láttán, apáink-nagyapáink szeme láttán. Ez a fa hallotta a reménység madarának napkeleti énekét, hallotta a csodaszarvas énekét a dagadó-holdas, leheletpárás éjszakában, ahol csoportosan belebögik az éjszakába: ez az erdő a miénk is, ERDÉLY a miénk is. És minden évben megjelennek a csillagok ösvényén, éneklük és bögik reménységeinket, és továbbállnak.” Az alkotás folyamata pedig, meg az alkotott tárgy, amelynek ő a kivitelezője, időt és alkotást egybeölel: „...a nap és a hold, a hétágú csillagok, a szőlőgerezd és a búzakéve jöttek maguktól, valahonnan messziről, évszázadok messzeségéből, nem tudom honnan, de jöttek. Kész volt a szellemkép, amiből rajz lett, majd faragás.” (Kézirat, saját tulajdonban.)

Egy nagy álma van Kilyén Domokosnak, amelyről beszél, de megvalósításához még nem kezdett hozzá: a falvaknak külön van háborús emlékművük, ott külön-külön emlékeznek, pedig kellene egy közös emlékmű, lehetőleg olyan, amelyik az 1848-as forradalomnak és szabadságharcnak, meg az abban résztvevő, név szerint is ismert helyieknek állít emléket. A község megmutatása: az így kialakuló szimbolikus tér közvetlen kapcsolatot hozna létre a nemzet más, erre a dicsőséges történelmi pillanatra emlékező helyekkel, terekkel, és a település így kapcsolódhatna, ünnepeiben, ünnepekkor mindenképpen, a magyar nemzet terébe. Az emlékezet feladata az, hogy formálja a jelent: a múlt eseményei nem történelmi értelemben, hanem az emlékezés által felidézett valóságukban kell hogy éljenek a közösségben.

Kilyén Domokos 1989 után is politikai-adminisztratív vezetője a közösségnek: nem „fellép”, hanem folytatja. De az új gazdasági-társadalmi helyzet nem kedvez neki és a lokalitás társadalmának. A község 1989 után gazdaságilag hanyatlik, a földek visszakerülnek ugyan magánhasználatba, de egyre kevésbé tudnak a magángazdaságok versenyképesen termelni, meg a lakosság előregedése egyre hangsúlyosabb, fokozatosan felhagynak az 1989 utáni évtizedben restaurálódó autark gazdálkodással, ipari munkahelyek nem létesülnek, Marosvásárhelyre és környékére ingáznak, meg külföldön vállalnak munkát mindazok az munkaképes lakosok, akik nem tudnak valamilyen speciális mezőgazdasági termelésre (zöldségtermelés, tejtermelés) berendezkedni. Nincs turisztikailag hasznosítható erőforrás, nem alakulnak hosszabb távú, fenntartható tevékenységeket folytató civil szervezetek. Tulajdonképpen alig vannak örökségesíthető erőforrások, területek, és az EU csatlakozás után a megnyert pályázati pénzek az infrastruktúra korszerűsítését szolgálják. Kilyén Domokos munkássága nem volt elegendő arra, hogy Csíkfalva felkerüljön a székelyföldi örökségesítési folyamatok régiós térképére.

Találkozás, hierarchia

Tudtommal a két örökségesítő, akiknek életútját, tevékenységét röviden bemutatom, egyetlen alkalommal találkoztam: 2013 júliusában, az általam szervezett VII. Csíkfalvi Csűrszemináriumok egyik napján, amikor Kovács Piroska meghívottként tartott előadást a székelykapuk védelmének máréfalvi, udvarhelyszéki akciójáról, példájáról. Munkássága ekkor már jelentős elismerésekben részesült, a máréfalvi székelykapukról írt könyve több kiadást ért meg, több tévéfilm készült róla és a máréfalvi székelykapukról, 2011-ben Orbán Balázs-díjas lett, majd 2012-ben Lisszabonban *székely kapuk megmentéséért végzett munkájáért az Európai Bizottság Europa Nostra-nagydíjjal tüntette ki*. Kilyén Domokos nyugdíjas polgármesterként, kapufaragóként ugyanabban a körben mozgott, dolgozott, ugyanott volt ismert, mint évtizedekkel azelőtt: Csíkfalván és környékén. A találkozás ez utóbbi számára alkalmat adott arra, hogy kifejezze: ismeri, becsüli-értékeli Kovács Piroskát, tanult tőle, példáját követendőnek tartja. Külön találkozót szervezett az általa összehívott környékbeli kapufaragók számára, ahol Kovács Piroskával szűkebb körben a Nyárad menti falvakban már álló székelykapuk megőrzéséről, jelenkori kapuállítási feladatokról (különösképpen a közösségek identitását szimbolizáló, közösségi intézmények előtt felállítandó kapukról), az utánpótlás kérdéseiről (fiatal faragók betanítása, táboroztatása), egyszerűen a székelykapu örökségesítéséről beszélgettek.

A két örökségesítő találkozásának eseménye alkalmas arra, hogy számba vegyem a megmutatkozó hasonlóságokat és különbségeket. Mindketten egy lokális közösségben dolgoztak, egy lokális közösség sajátos népművészeti értékeit ismerték meg és használták örökségalkotó munkájukban. Politikusként meg tanárként mindketten helyi vezetők lettek a múlt század hetvenes-nyolevanes éveiben: Kilyén Domokos polgármester, Kovács Piroska iskolaigazgató. Mindketten úgy érték meg a változás

pillanatát, hogy az őket addigi örökségesítő pozíciójukban megerősítette. Kilyén Domokos még tíz évig volt polgármester, majd utána is faragóként meg helytörténész-ként közéleti események szereplője. Nincsenek azonban írott, nyomtatott művei. A már nyugdíjas Kovács Piroska pedig néprajzusként, helytörténész-ként jelentős írásokat tett le az asztalra,² egyik napról a másikra a közösség legnagyobb legitimitással rendelkező személyeként vezető lett (néhány hónapig a Nemzeti Megmentési Front helyi elnöke), majd minden jelentős helyi civil szervezet (Kölik Kulturális Egyesület, Nagyvész Magán Erdőbirtokosság, Margaréta Vendégfogadók Egyesülete) kezdeményezője, alapítója.

A különbségek közül a két legfontosabb: kettőjük eltérő szellemi horizontja, felkészültsége, érdeklődése, valamint a regionális politikai-adminisztratív vezetés, elit viszonya mindahhoz, amit ők kezdeményeztek és végeztek – azaz a lokális értékek feltárását és nemzetiesítését végző örökségesítéshez. Az első világos: Kovács Piroska származása, családi háttere, végzettsége, kulturális beágyazódása, érdeklődése szélesebb szellemi horizontot, tudományos alkotómunkát tett lehetővé. Kilyén Domokos helyi beágyazottságú („a közösség tagja és szolgálja”) politikus, de mindig is művész volt „másodállásban”, nyugdíjas korában pedig ez lett a főfoglalkozása. Mindaz azonban, amit megvalósított, megmaradt a lokalitás keretei között, nem vált tágabb környezetben ismertté, nem kapott médiafigyelmet. A második szerepe nem kevésbé jelentős: a Székelyföld közepén Székelyudvarhely magyar elitje, Hargita megye kulturális intézményei, magyar vezetése inkább figyelte és inkább jutalmazta az örökségesítés nemzetiesítő-nemzetépítő tevékenységeket, ezek eredményeit. Saját regionális-nemzeti identitásának konstruálásához volt minderre szüksége. Maros megyében, jellegzetesen és jellemzően egy körvonalait vesztő, virtualizálódóan/éleleiben székelyföldi kistrégióban erre kevésbé lehetett számítani. Az egyéni sorsot jelentősen befolyásolja, és az örökségesítési kezdeményezés pályáját is meghatározta tehát ez a politikai-adminisztratív kontextus.

2 A *Székelykapuk Máréfalván*(2000) mellett fontos még megemlíteni: *A máréfalvi iskola 210 éve (1786–1996)*. Székelyudvarhely, Infopress Nyomda,1996; Máréfalva (esettanulmány). In: Hermann Gusztáv Mihály (szerk.): *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi románok történetéről*. Pro Print Könyvkiadó – Haáz Rezső Múzeum, Csíkszereda, 1999, 212–255; *Örökségünk – a székelykapu*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003; „*Orczád verítékével...*” *Máréfalva a történelem sodrában*. Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont – Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2008. Az Oszváth Imola könyvében a publikációs lista 13 tételt tartalmaz.

Szakirodalom

Assmann, Jan

1999 *Kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.

Bárdi Nándor

2015 A népszolgálat genezise és tartalomváltozása. In: Bárdi Nándor – Filep Tamás Gusztáv – D. Lőrincz József (szerk.): *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a romániai Magyar kisebbség történetében*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 11–47.

Bottoni, Stefano

2015 Népszolgálat mint politikai játszma. Mikó Imre és a román állambiztonság, 1948–1971. In: Bárdi Nándor – Filep Tamás Gusztáv – D. Lőrincz József (szerk.): *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a romániai Magyar kisebbség történetében*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 187–231.

Carman, John

2012 Bebocsáttatás a kulturális örökségbe, avagy: hogy lesz valamiből múzeumi tárgy. In: Palkó Gábor (szerk.): *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig*. Petőfi Irodalmi Múzeum – Ráció Kiadó, Budapest, 202–218.

Gagy József

2015 Polgármester és naiv fafaragó. In: Bárdi Nándor – Filep Tamás Gusztáv – D. Lőrincz József (szerk.): *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a romániai Magyar kisebbség történetében*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 249–266.

Gagy József – Oláh Sándor

2005 *Az átalakuló Csíkfalva 1945–1989*. Kézirat.

Kovács Piroska

2000 *Székykapuk Máréfalván*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

Kovács Piroska (szerk.)

2007 *Elődeink hagyatéka – CD. Udvarhelyszéki öreg székykapuk katasztere 2001–2006*.

Lőrincz József, D.

2015 A népszolgálat. In: Bárdi Nándor – Filep Tamás Gusztáv – D. Lőrincz József (szerk.): *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a romániai Magyar kisebbség történetében*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 288–322.

Ozsváth Imola (s.a.r.)

2009 *Lámpások voltunk. Udvarhelyi pedagógusok élettörténete*. (Emberek és kontextusok, 3.) Sajtó alá rendezte és a kíséző tanulmányt írta Ozsváth Imola. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

Actorii patrimonizării. Două exemple

În epoca „totul este patrimoniu” un curent major al cercetării culturale ar fi analiza formațiunilor memoriale determinate ale epocii, adică a proceselor, mecanismelor de patrimonizare, respectiv a actorilor, personajelor acestor acțiuni (viața, socializarea, motivațiile și influențele lor). Autorul prezintă două exemple din Ținutul Secuiesc: cum a realizat exprimarea culturală a scenelor locale și regionale, respectiv prin ce și-a adus aportul la realizarea construcțiilor culturale locale și regionale Piroska Kovács din Satu Mare (jud. Harghita) și Domokos Kilyén din Vărgata (jud. Mureș). În prezentarea vieții lor autorul scoate în evidență elementele similare, dar și rolul diferitelor contexte politice-administrative. Elita secuiască interesată în construcția identității, conducerea maghiară a instituțiilor culturale a urmărit și chiar a premiat acțiunile, rezultatele naționale ale patrimonizării în zona centrală a Ținutului Secuiesc, însă în microregiunea care-și pierde hotarele istorice, păstrându-le doar la nivel virtual și cel al amintirilor, nu prea se poate aștepta la așa ceva.

Actors of Patrimonization. Two Examples

In the era of “everything is heritage” the main current of cultural research would be that of the determining memorial forms, of patrimonization processes and mechanisms, respectively of the actors of patrimonization (their life course, socialization process, motivations and influences). The author presents two examples from Szeklerland: how were Piroska Kovács from Satu Mare (Harghita County) and Domokos Kilyén from Vărgata (Mureș County) involved in the presentation of local and regional cultural scenes, how could they contribute to the production of local and regional cultural constructions. At the presentation of their life course, the author emphasises the similarities, but also points out the role of different political, administrative contexts. The Hungarian elite of Szeklerland, interested in identity-building, the Hungarian leadership of the cultural institutions were observing and even awarding the national patrimonization activities in the central part of Szeklerland, while in a micro-region with vanishing historical borders, with virtual, memorial relations to the main region, one cannot really expect the same.

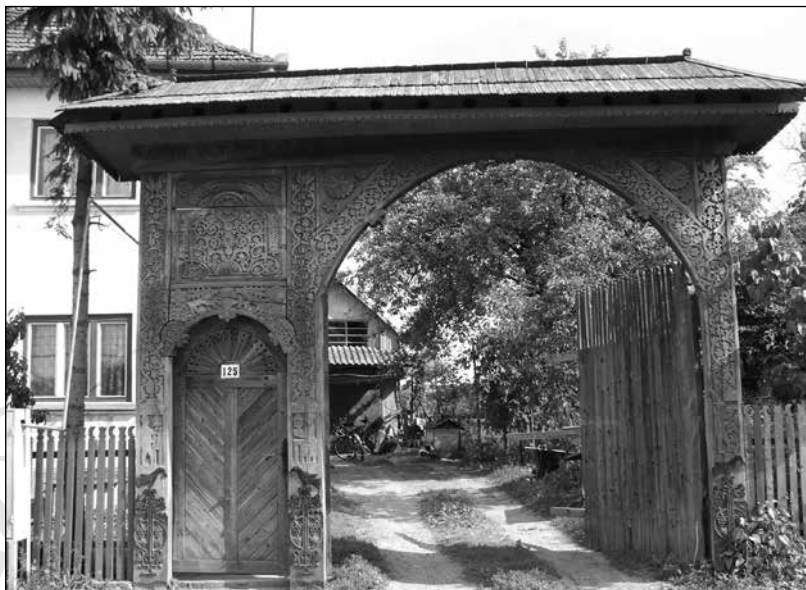
Képek

1. Kovács Piroska emlékezik
(2016 nyara, saját felvétel).

2. Kilyén Domokos (a háta mögött a saját tervezésű, kivitelezésű csempékből épült kályha) (saját felvétel)

3. Kilyén Domokos első székelykapuja (1980), amelyet a saját háza elé állított

4. A nyárádszentmártoni papilak székelykapuja

5. A nyárádszentmártoni papilak székelykapujának „örökségtérképe”

